

مفردات مؤثر بر نفخ از دیدگاه طب سنتی ایران

سیدعلی مظفرپور^۱

مرتضی مجاهدی^۱

روشنک ثاقبی^۱

زینب محمودپور^{۲*}

چکیده

نفخ شکم یکی از شایع‌ترین شکایات عمومی و از جمله شایع‌ترین بیماری‌های گوارشی محسوب می‌شود. با توجه به اثرات متناقض درمان‌های ارائه‌شده جهت درمان نفخ در طب رایج و اهمیت تجارب سنتی در ساخت داروهای مؤثر، این مقاله به معرفی مفردات مؤثر بر نفخ شکم از دیدگاه طب سنتی ایران پرداخته است.

این تحقیق یک مطالعه کتابخانه‌ای و بر اساس بررسی متون طب سنتی می‌باشد. در این مطالعه مفردات دارویی مؤثر در درمان نفخ شکم در شش کتاب مرجع داروشناسی طب سنتی (الابنیه عن حقایق الادویه، قانون فی الطب، اختیارات بدیعی، تذکره داوود انطاکی، تحفه حکیم مؤمن، مخزن الادویه) جستجو شد. این کار در ده مرحله (یافتن کلیدواژه، یافتن مفردات، جستجو در منابع، تهیه لیست واحد، یافتن مترادف‌ها، دسته‌بندی، بازبینی، خروج مفردات از ترکیبات، جمع‌بندی، نمره‌دهی، مرتب‌سازی) انجام شد. در پایان این مراحل، بر حسب نمره کسب‌شده، ۳۰۲ مفرد دارویی مطرح در درمان نفخ شکم یافت شد. بیشترین نمره کسب‌شده (امتیاز ۱۰) برای سه مفرد (اگیر ترکی، زنیان، سیاه‌دانه) در درمان نفخ شکم به دست آمد و بیشترین تعداد مفردات مؤثر بر نفخ، در

۱- استادیار، گروه طب سنتی، دانشکده طب سنتی، دانشگاه علوم پزشکی بابل، بابل، ایران.

۲- دانشجوی دکترای تخصصی طب سنتی، گروه طب سنتی، دانشکده طب سنتی، دانشگاه علوم پزشکی بابل، بابل، ایران.

* (نویسنده مسؤول)

نشانی الکترونیکی: Mahmoudpour.Zeinab@gmail.com

نوع مقاله: مروری تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۵/۱/۲۹ تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۵/۳/۱۲

کتاب مخزن الادویه می‌باشد. لیست مفردات دارویی حاصل شده در این مطالعه می‌تواند مبنای انجام مطالعات بالینی برای ساخت داروهای جدید در درمان نفخ شکم قرار گیرد.

واژگان کلیدی:

نفخ، طب سنتی ایرانی، مفرده دارویی

مقدمه

نفخ به احساس ورم و پری شکم اطلاق می‌شود (۱) و از جمله شایع‌ترین شکایات گوارشی محسوب می‌شود. در مطالعات اپیدمیولوژیک، حدود ۱۰ تا ۳۰ درصد از کل جامعه، از نفخ شکم رنج می‌برند (۲). طب رایج به تفسیر و بیان علل مختلف نفخ پرداخته، اما هنوز شناخت پاتولوژی دقیق آن محقق نگشته است. یکی از مهم‌ترین علل ایجاد نفخ، غذاها می‌باشند. غذاهایی که به علت عدم دارابودن آنزیم هضم‌کننده، در دستگاه گوارش غیر قابل هضم باشند، مانند پلی‌ساکاریدها و برخی دیگر از قندها، بدون تغییر، از مجاری گوارشی عبور کرده و به عنوان غذا به مصرف باکتری‌های روده می‌رسند. محصول جانبی این فرایند تخمیری تولید گاز در روده می‌باشد (۳). کندی انقباضات عضلانی و حرکات دودی شکل مجاری گوارشی، مصرف غذاهای چرب با به تأخیرانداختن تخلیه معده، غذاخوردن سریع، همراهی با سایر بیماری‌ها مانند سندرم روده تحریک‌پذیر که انقباضات روده‌ای نامنظم می‌گردد نیز از علل نفخ نام برده شده‌اند (۱).

اگرچه تعریف واحدی برای تشخیص نفخ وجود ندارد، ولی معیارهای توافق‌شده تشخیصی نفخ (ROME III) شامل این موارد می‌باشند: ۱- احساس نفخ یا اتساع قابل مشاهده به صورت عودکننده حداقل سه روز در ماه در سه ماه اخیر؛ ۲- عدم وجود معیارهای کافی جهت تشخیص سوء هاضمه عملکردی، سندرم روده تحریک‌پذیر یا سایر اختلالات عملکردی گوارشی.

در تشخیص، شروع علائم باید حداقل از شش ماه قبل از وجود کامل دو معیار فوق باشد و دو معیار فوق هم در سه ماه اخیر به طور کامل رخ داده باشند (۴). داروهای پروکینتیک و اسپاسمولتیک، آنتی‌بیوتیک‌ها، پروبیوتیک‌ها، کاهنده‌های

گاز مثل سایمتیکون، تریسیکلک آنتی‌دپرسانت‌ها به عنوان درمان نفخ معرفی شده‌اند (۵-۶).

روش‌های طب مکمل و سنتی تاریخچه بسیار طولانی و حتی چند هزار ساله داشته که در طی قرون بر اساس دریافت‌ها، باورها و تجربیات هر فرهنگی به دست آمده است (۷). از علل گرایش جهانی به طب مکمل را می‌توان در تمایل به دیدگاه‌های کل‌نگر، توجه به اهمیت شیوه زندگی افراد در حفظ سلامت، اعتقاد به معنویت در درمان، محدودیت و عوارض جانبی درمان‌های رایج، گرانی برخی خدمات طب رایج و لزوم توجه بیشتر به روابط متقابل پزشک و بیمار دانست (۸).

طب سنتی ایران میراث ارزشمند نیاکان این سرزمین، با سابقه نزدیک به ده هزار سال به عنوان یکی از روش‌های طب مکمل^۱ و سنتی می‌باشد که با دیدگاه کل‌نگر به درمان بیماران پرداخته و در آن حفظ صحت یا پیشگیری از بیماری‌ها سرلوحه کار طبیب قرار دارد (۹-۱۰).

از دیدگاه طب سنتی ایران، نفخ معده به معنی بادِ معده می‌باشد. طوری که در کتاب اختیارات بدیعی نفخ را باد در معده و بادکردن شکم بیان کرده (۱۱) و کتاب اکسیر اعظم قَراقر بر وزن سَلاسل را، به معنی آواز شکم آورده است. علت آن نیز به دو دسته کلی علل داخلی (معدی) و علل خارجی (غذای خورده‌شده) عنوان شده است. طوری که در کتاب اکسیر اعظم علل نفخ به صورت زیر بیان شده است:

۱- معده: به سبب سردی معده بخار بسیار تولید می‌گردد.

۲- غذا: به سبب خوردن غذایی که معده قادر به هضم آن نمی‌باشد که خود به چهار شکل می‌باشد: الف - غذا بیشتر از مقدار خورده شود؛ ب - غذا رطوبت زیاد داشته باشد، مثلاً بر اثر خوردن غذاهایی چون کدو، خیار، انگور؛ ج - خود غذا نفاخ

باشد، مانند عدس، باقلا، لوبیا؛ د - بوی غذا شبیه بوی ماهی یا روغن خراب و بدبو باشد.

۳- اخلاط: به سبب اجتماع بلغم یا سودا یا صفرا، نفخ تولید می گردد (۱۲).

از آنجا که درمان های ارائه شده جهت نفخ در طب رایج محدود بوده و در حال حاضر دایمیتیکون به عنوان یکی از پرمصرف ترین داروهای معرفی شده در بیماران مبتلا به نفخ عملکردی ارائه می گردد، به نظر می رسد با توجه به شیوع نسبتاً بالای نفخ در جامعه، استفاده از تجارب طب سنتی و مکمل، قادر به ارائه روش های جدید درمانی به جامعه باشد (۳).

هدف ما در این مطالعه، یافتن مفردات دارویی مؤثر بر درمان نفخ، با جستجو در متون مرجع طب سنتی ایران می باشد.

در این تحقیق که یک مطالعه کتابخانه ای و بر اساس بررسی متون می باشد، در ابتدا با استفاده از کتب مرجع طب سنتی ایران، نظر حکمای این فن بررسی گردید و مفردات دارویی که در طب سنتی ایران و طی قرن ها مورد استفاده قرار گرفته اند، از این منابع جمع آوری و اولویت بندی گردید. در این مطالعه ۶ مرجع از مهم ترین کتب طب سنتی ایرانی استفاده شده است. کتاب ها به شکلی انتخاب شدند که دوره های مختلف تاریخی را پوشش بدهند. به طوری که «الابنیه عن حقایق الادویه» «ابومنصور موفق هروی» (۱۳) از قرن ۴ قمری، «القانون فی الطب» «ابن سینا» (۱۴) از قرن ۵ قمری، «اختیارات بدیعی» «علی بن حسین انصاری شیرازی» (۱۱) از قرن ۹ هجری، «تذکره اولی الالباب و الجامع للعجب العجاب» «داوود بن عمر انطاکی» (۱۵) از قرن ۱۰ قمری، «تحفه المؤمنین» «حکیم مؤمن تنکابنی» (۱۶) از قرن ۱۱ قمری، «مخزن الادویه» «حکیم سیدمحمدحسین عقیلی خراسانی» (۱۷) از اواخر قرن ۱۲ هجری قمری، انتخاب

شدند. دو کتاب «القانون فی الطب» و «تذکره اولی الالباب» به زبان عربی بوده و چهار کتاب الابنیه عن حقایق الادویه، تحفه حکیم مؤمن، مخزن الادویه و اختیارات بدیعی به زبان فارسی هستند. این مطالعه با بررسی کتابهای مرجع طب سنتی ایران در حیطه مفردات دارویی به دنبال بهترین داروهای پیشنهاد شده در درمان نفخ می باشد.

شیوه کار و نمره دهی: برای رسیدن به مفرداتی که بیشترین استفاده را در درمان نفخ داشته اند، بر مبنای الگویی که در مطالعات مظفرپور و همکاران (۱۹- ۱۸) ارائه شده است، بررسی ها انجام شد. این مراحل شامل موارد زیر است.

- یافتن کلیدواژه: با جستجو در کتابهای معالجات و مفردات، واژگان کلیدی در ارتباط با درمان نفخ مشخص گردید. در نهایت کلیدواژه های ذیل مورد استفاده قرار گرفت: نفخ، نفخه، قراقر، معده بادناک، ریخ، ریاح، ریاح نافخه، ابخره، ریاح بخاریه، دم شدن شکم و معده، انتفاخ بطن، ورم ریخی.

- یافتن مفرد: با کمک کلیدواژه های مرحله اول مفردات مهم در درمان نفخ شناسایی شد و به صورت مجزا، هر یک از مفردات مؤثر بر نفخ مورد مطالعه دقیق قرار گرفت.

- جستجو در منابع: با جستجوی کتابهای منبع مطالعه، مفرداتی که خاصیت ضد نفخ برای آنها ذکر شده بود (همراه با توضیحات) به صورت مجزا یادداشت شد.

- تهیه لیست واحد: بعد از جستجو در کتابها، تمام مفردات یافت شده در ۶ کتاب در یک مجموعه مرتب شد.

- یافتن مترادفها: از آنجا که گاهی مفردات دارویی در طی قرون در مناطق مختلف به اسامی مختلفی خوانده می شدند، اسامی مترادف هر مفرد به جستجو

در کتب مرجع گیاه‌شناسی و مفردات دارویی پیدا شد، سپس اسامی مشابه حذف شده و در یک ردیف قرار گرفت.

- دسته‌بندی: در پایان این مراحل مفردات در جدولی به ترتیب حروف الفبا مرتب شدند.

- خروج مفردات از ترکیبات: در بعضی از مفردات، ترکیبی از آن‌ها در درمان نفخ مورد استفاده بوده‌اند. از آنجا که هدف ما یافتن مفردات مؤثر بر نفخ بود، این موارد حذف گردید.

- جمع‌بندی: مطالبی که در طی چند دور جستجو یافت شد، در جدولی تکمیل و جهت نمره‌دهی آماده شد.

- نمره‌دهی: نمره‌دهی بر مبنای میزان تأکید بر خاصیت ضد نفخ از ۱+ تا ۳+ انجام شد.

- مرتب‌کردن: بعد از جمع‌بندی نمرات، مفردات دارویی به ترتیب نمره‌های کسب‌شده اولویت‌بندی شدند.

در پایان نیز برای جستجوی مطالعات انجام‌شده در مورد مفردات دارویی به دست‌آمده در نفخ، جستجو به وسیله نام فارسی و نیز علمی آن‌ها در پایگاه‌های اطلاعاتی از جمله SID، Google Scholar، Scopus و Pubmed انجام شد.

در بررسی‌های انجام‌شده پس از جستجو توسط کلیدواژه‌های نفخ، نفخه، قراقر، ریاخ، معده بادناک، ریح، ریاخ نافخه، ابخره، ریاخ بخاریه، دم‌شدن شکم و معده، انتفاخ بطن، ورم ریحی در متون مرجع طب سنتی، ۳۰۲ مفرد به دست آمد. نمره‌دهی بر مبنای تعریف انجام‌شده، از ۱ تا ۳ انجام شد که نمره ۳ در موارد تأکید قوی بر خاصیت ضد نفخ (مانند «سریع الاثر است»، «به غایت مجرب است»، «بی‌عذیل است»، «نافع‌ترین چیز است» و...)، نمره ۲ در موارد خاصیت

ضد نفخ در معده، امعاء و ضد قراقر و نمره ۱ بر ذکر صرفاً خاصیت ضد نفخ اختصاص داده شد. نمونه یکی از موارد نمره‌دهی در جدول ۱ آمده است.

پس از نمره‌دهی حداکثر نمره ۱۰ در ۳ مفرده شامل زنیان، اگیر ترکی، سیاه‌دانه حاصل شد. تفکیک کلی نمرات در جدول ۲ آمده است.

از بین مفردات تنها ۹ مفرده شامل سیاه‌دانه، زنیان، اگیر ترکی، خولنجان، کاشم، کرفس، کرویاء، سیر، درونج در هر ۶ کتاب مرجع یافت شد. میزان ذکر مفردات مؤثر بر نفخ بر مبنای تعداد کتاب‌های ذکرشده، در جدول ۳ آمده است.

از بین کتاب‌ها نیز بیشترین ذکر مفرده با خاصیت ضد نفخ در کتاب مخزن الادویه بوده است. فراوانی توزیع ذکر مفردات در کتب مرجع بررسی‌شده در جدول ۴ آمده است.

توزیع فراوانی مفرداتی که بیشترین نمره‌ها را کسب نموده‌اند به همراه نام علمی آن‌ها در جدول ۵ آمده است.

نتیجه‌گیری

در مطالعه حاضر، ۴۰ مفرده‌ای که در طی قرون ۴ تا ۱۲ هجری در متون منتخب طب سنتی ایران، بیشترین اثر را در درمان نفخ داشته‌اند، ارائه شده است. استفاده از تجارب سنتی احتمال کشف مواد مؤثر دارویی را تا ۴۰٪ افزایش می‌دهد، در حالی که این میزان در پژوهش‌های اتفاقی تنها ۱٪ می‌باشد (۲۰). از آنجا که کشف داروی جدید، فرایندی زمان‌بر و پرهزینه است، یافتن داروهای ضد نفخ با کاوش در کتب مرجع طب سنتی ایرانی می‌تواند راهکار مناسبی باشد. در این مطالعه ملاک، ذکر یا عدم ذکر اثر ضد نفخ بوده است، بنابراین ممکن است

مفرده‌ای در تجربه استادان حاضر به عنوان ضد نفخ مطرح باشد، ولی اگر ذکری از آن در کتب مورد مطالعه نیامده باشد، در نتیجه مطالعه وجود ندارد.

همچنین لزوماً به دنبال مفرداتی با قوی‌ترین اثر ضد نفخ نبوده‌ایم، بلکه به دنبال مهم‌ترین مفردات ضد نفخ بوده‌ایم که در طی قرن‌ها در طب سنتی ایران مورد استفاده قرار گرفته‌اند، لذا نتیجه حاصل در این مطالعه، لزوماً به معنی بهترین مفردات مؤثر بر نفخ نمی‌باشد، بلکه این مفردات مواردی هستند که بیشترین ذکر را در کتب مرجع مورد جستجو داشته‌اند، البته از آنجا که این مراجع از مهم‌ترین منابع این مکتب طبی می‌باشند و نیز در طی قرون متوالی از آن‌ها در درمان نفخ، سخن به میان آمده است، شاید بتوان آن‌ها را به عنوان مهم‌ترین داروها در این زمینه، محسوب نمود. نکته مهم در این زمینه افزایش تعداد مفردات شناخته‌شده مؤثر بر نفخ از ۳۶ عدد در قرن ۴ (کتاب الابنیه عن حقایق الادویه) به ۲۵۷ مفرده در اواخر قرن ۱۲ (کتاب مخزن الادویه) می‌باشد که شاید تأییدی بر پویایی دانش طب در سرزمین ایران باشد. همچنین این تلقی غلط افراطی را که «هر چه در کتب طب سنتی ایران از آن ذکری آمده است، می‌تواند در درمان بیماری‌ها کافی باشد» نفی نموده و این اندیشه را که با شناخت بیشتر طبیعت، دائماً بر محدوده دانش بشری افزوده می‌شود، تأیید می‌نماید.

از بین این مفردات، ۳ مفرده بیشترین نمره، یعنی نمره ۱۰ را کسب نمودند. یک مفرده نمره ۹ و چهار مفرده نمره ۸ را به دست آوردند. بیشترین تعداد مفردات ضد نفخ در کتاب مخزن الادویه (جدیدترین کتاب بررسی‌شده) یافت شد. شاید بتوان توصیه کرد که مفردات با نمره بالاتر می‌توانند در اولویت بررسی بالینی قرار گیرند. از بین مفردات یافت‌شده در مطالعه حاضر، پس از جستجو در

پایگاه‌های پژوهشی، در مورد اکثر آن‌ها مطالعه‌ای یافت نشد. با این حال، مقالاتی در مورد اثرات ضد نفخ زنیان، زنجبیل، زیره و نعناع یافت شد.

در مطالعه انجام‌شده توسط یزدیان و همکاران، اثربخشی زنیان در درمان نفخ پس از قطع درمان مطرح گردید (۲۱). در مطالعه‌ای که توسط Haniad Ka. R و همکاران صورت گرفت، تأثیر زنجبیل بر نفخ شکم ثابت شد (۲۲) و در مطالعه فاضل و همکاران، تأثیر افشره زیره و نیز سوپرمینت بر کاهش شدت نفخ پس از سزارین به اثبات رسید (۲۳-۲۴). این مطالعه می‌تواند به عنوان مقدمه کار بالینی برای بررسی اثرات درمانی یا پیشگیری این مفردات، در درمان نفخ شکم در سنین و شرایط مختلف مورد استفاده قرار گیرد.

در پایان، تأکید می‌گردد با توجه به دیدگاه فردمحور^۲ طب سنتی، شاید بتوان داروهای مختلف را با توجه به کیفیت هر یک از مفردات، متناسب با مزاج و خصوصیات هر فرد توصیه نمود. همچنین شکل دارویی و شیوه مصرف این مفردات دارویی به اشکال مختلف از جمله شربت، معجون، قرص، شیاف یا اشکال دیگر در منابع طب سنتی ایرانی توصیه شده است که پیشنهاد می‌شود جهت انجام پژوهش‌های بالینی برای یافتن شیوه استفاده و نیز میزان دوز توصیه‌شده به کتب مرجع طب سنتی ایران مراجعه نمود.

جدول ۱: نمونه تشکیل جدول و نمره دهی به مفردات دارویی با اثر ضد نفخ

نام مفرده	انیسون	مجموع امتیاز: ۹
الابنيه عن حقایق الادویه	—	—
قانون فی الطب	یحلل الریاح	۱
اختیارات بدیعی	بغایت سودمند در نفخ معده و قراقر	۳
تذکره داوود انطاکی	یحلل النفخ و الریاح	۱
تحفه المؤمنین	محلل ریاح معده	۲
مخزن الادویه	تحلیل قراقر و ریاح در معده و سایر اعضا	۲

جدول ۲: تفکیک کلی نمرات به مفردات مؤثر بر نفخ و تعداد آن‌ها در کتب مرجع مورد مطالعه

نمره مفردات مؤثر بر نفخ	۱۰	۹	۸	۷	۶	۵	۴	۳	۲	۱
تعداد مفردات یافت شده	۳	۱	۴	۳	۱۷	۱۵	۳۲	۶۶	۸۸	۷۳

جدول ۳: فراوانی ذکر مفردات مشترک مؤثر بر نفخ در کتب مرجع مطالعه

تعداد کتب مرجع مورد مطالعه	۶	۵	۴	۳	۲	۱
تعداد مفردات مشترک با اثر ضد نفخ	۹	۱۹	۱۹	۷۲	۹۳	۹۰

جدول ۴: فراوانی توزیع ذکر مفردات مؤثر بر نفخ در کتب مرجع بررسی شده

نام کتاب مرجع	فراوانی توزیع ذکر مفردات مؤثر بر نفخ
الابنيه عن حقایق الادویه	۳۶
قانون فی الطب	۴۵
اختیارات بدیعی	۶۵
تذکره داود انطاکی	۱۱۴
تحفه المؤمنین	۱۹۸
مخزن الادویه	۲۵۷

جدول ۵: لیست مفردات دارویی مؤثر بر نفخ با بیشترین امتیاز

جدول مفردات ضد نفخ							
ردیف	نام مفرده	نام علمی	امتیاز کل	ردیف	نام مفرده	نام علمی	امتیاز کل
۱	شونیز	Nigella Sativa	۱۰	۲۱	زرنباد	Curcuma Zedoaria	۶
۲	نانخواه	Carum Copticum	۱۰	۲۲	سداب	Ruta Graveolens	۶
۳	وج	Acorus Calamus	۱۰	۲۳	کمون	Cuminum Cyminum	۶
۴	انیسون	Pimpinella Anisum	۹	۲۴	مصطکی	Pistacia Lentiscus	۶
۵	خولنجان	Alpinia Officinarum	۸	۲۵	مو	Valeriana Tubereuse	۶
۶	زنجبیل	Zingiber Officinale	۸	۲۶	نعنع	Mentha Piperita	۶
۷	کاشم	Levisticum Officinale	۸	۲۷	ابنوس	Diospyros Ebenum	۵
۸	کرفس	Apuim Graveolens	۸	۲۸	بسباسه	Fragrans Myristica	۵
۹	کرویا	Carum Carvi	۷	۲۹	بل	Aegle Marmelose	۵
۱۰	مر	Commiphora Molmol	۷	۳۰	جاورس	Panicum Miliaceum	۵
۱۱	اسلنج	Raseda Asolaich	۶	۳۱	دارشیشعان	Calycotom Spinosa	۵
۱۲	افسننتین	Artemisia Absinthium	۶	۳۲	رازیانج	Foeniculum Vulgare	۵
۱۳	اقحوان	Tanacetum Parthenium	۶	۳۳	راوند	Rheum Palmatum	۵
۱۴	انغوزه	Ferula Assa Foetida	۶	۳۴	زرنب	Taxus Baccata	۵
۱۵	بسفایج	Polypodium Vulgare	۶	۳۵	سکر	Saccharum Officinarum	۵
۱۶	ثوم	Allium Sativum	۶	۳۶	صعتر	Satureja Hortensis	۵

مفردات مؤثر بر نفخ از دیدگاه طب سنتی ایران

۵	Piper Nigrum	لفل	۳۷	۶	Lepidium Sativum	حرف	۱۷
۵	Teucrium Monanum	مرو	۳۸	۶	Peganum Harmala	حرمل	۱۸
۴	Anethum Graveolens	شبث	۳۹	۶	Doronicum Pardalianches	درونج	۱۹
۴	Syzygium Aromaticum	قرنفل	۴۰	۶	Aristolochia Longa	زراوند	۲۰

پی‌نوشت‌ها

1. CAM: Complementary and Alternative medicine
2. Person-based

فهرست منابع

1. Price K, Lewis J, Wyatt G, Fenwick G. Review article Flatulence- Causes, relation to diet and remedies. *Food/Nahrung*. 1988; 32(6): 609-626.
2. Lacy BE, Gabbard SL, Crowell MD. Pathophysiology, evaluation, and treatment of bloating: hope, hype, or hot air?. *Gastroenterol Hepatol (N Y)*. 2011; 7(11): 729-739.
3. Van Ness MM, Cattau Jr E. Flatulence: pathophysiology and treatment. *American Family Physician*. 1985; 31(4): 198-208.
4. Douglas A, Drossman MD. ROME III the Functional Gastrointestinal Disorders. 3rd ed. Virginia: McLean; 2006. 2-4, 509-519.
5. Willian L. Hasler, Irritable bowel syndrome and bloating. *Best Practice of Research Clinical Gastroenterology*. 2007; 21(4): 689-707.
6. Iovino PL, Bucci CL, Tremolaterra FL, Santonicola AL, Chiarioni GL. Bloating and functional gastro-intestinal disorders: where are we and where are we going?. *World J Gastroenterol*. 2014; 20(39): 14407-14419.
7. World Health Organization. National policy on traditional medicine and regulation of herbal medicines: Report of a WHO global survey; 2005. p.1-16.
8. Al-Windi A. Determinants of complementary alternative medicine (CAM) use. *Complementary Therapies in Medicine*. 2004; 12(2): 99-111.
9. Rezaeizadeh H, Alizadeh M, Naseri M, Ardakani MS. The traditional Iranian medicine point of view on health and disease. *Iranian Journal of Public Health*. 2009; 38(Suppl. 1): 169-172.
10. Zargarani A, Ahmadi SA. Ancient Persian pharmaceutical vessels and tools in Iranian archaeological museums. *Pharms Hist (Land)*. 2012; 42(4): 68-71.

۱۱. انصاری شیرازی، علی بن حسین. *اختیارات بدیعی*. تهران: شرکت دارویی پخش رازی، (۱۳۷۱ش).

صص ۴۵۰-۱۵.

۱۲. حکیم اعظم خان، محمد. *اکسیر اعظم*. چهار جلدی، جلد دوم، تهران: دانشگاه علوم پزشکی ایران، مؤسسه مطالعات تاریخ پزشکی، طب اسلامی و مکمل، (۱۳۸۷ ش)، ص ۵۰۶.
۱۳. انطاکی، داوود ابن عمر. *تذکره اولی الالباب*. بیروت: انتشارات الاعلمی، (۲۰۰۵ م)، صص ۳۷۵-۳۹.
۱۴. حسینی، محمد مؤمن. *تحفه المؤمنین*. به کوشش دکتر شمس اردکانی. چاپ اول، قم: مؤسسه احیای طب طبیعی، (۱۳۹۰ ش)، صص ۸۵۸-۴۷.
۱۵. عقیلی خراسانی، حکیم محمدحسین. *مخزن الادویه*. چاپ اول، تهران: دانشگاه علوم پزشکی تهران، (۱۳۸۷ ش)، صص ۸۰۱-۱۰۵.
۱۶. مظفرپور، سیدعلی. ناصری، محسن. اسماعیلی دوکی، محمدرضا. بیژنی، علی. کمالی نژاد، محمد. یوسفی، مهدی. مجاهدی، مرتضی. خدادوست، محمود. معرفی مفردات دارویی مؤثر در درمان «یبوست» در طب سنتی ایرانی. *فصلنامه تاریخ پزشکی*. (۱۳۹۰ ش)، دوره سوم، شماره نهم، صص ۷۹-۹۵.
۱۷. مظفرپور، سیدعلی. خدادوست، محمود. شیرافکن، هدی. یوسفی، مهدی. میرزاپور، محدثه. الگوی اولویت بندی داروها در منابع طب سنتی ایران. *فصلنامه تاریخ پزشکی*. (۱۳۹۳ ش)، سال ششم، شماره نوزدهم، صص ۲۸-۱۱.
۱۸. ناصری، محسن. طب سنتی ایران و توسعه آن با استفاده از رهنمودهای سازمان جهانی. *ماهنامه دانشور پزشکی*. (۱۳۸۳ ش)، سال یازدهم، شماره پنجاه و دوم، صص ۶۸-۵۳.
19. Yazdian M, Agah SH, Minaii B, Ansari R, Hosseini H, Vazifekhhah SH, Kamalinejad M. Evaluation of efficacy of Carum Copticum seeds on gaseous symptoms in patients with abdominal bloating. *A Randomized Clinical Trial*. 2014; 9(5): 372-378.
20. Tetsuro O, Go I, Takayuki H, Hidehiko K, Toshihiko H. Hangekobokuto (Banxia-houpo-tang). *A Kampo Medicine that Treats Functional Dyspepsia' Evid Based Complement Alternat Med*. 2009; 6(3): 375-378.
۲۱. فاضل، نسرين. اسماعیلی، حبیب... . بررسی تأثیر افشره زیره بر شدت نفخ پس از سزارین. *فصلنامه علمی پژوهشی فیض*. (۱۳۸۴ ش)، سال نهم، شماره سی و پنجم، صص ۱۲-۸.
۲۲. فاضل، نسرين. تفضلی، مهین. رضانی، محمد. اسماعیلی، حبیب... . بررسی تأثیر سوپرمنت بر شدت نفخ بعد از سزارین. *مجله علمی پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی اردبیل*. (۱۳۸۳ ش)، سال چهارم، شماره چهاردهم، صص ۴۶-۴۱.

یادداشت شناسه مؤلفان

سیدعلی مظفرپور: استادیار، گروه طب سنتی، دانشکده طب سنتی، دانشگاه علوم پزشکی بابل، بابل، ایران.

مرتضی مجاهدی: استادیار، گروه طب سنتی، دانشکده طب سنتی، دانشگاه علوم پزشکی بابل، بابل، ایران.

روشنک ثاقبی: استادیار، گروه طب سنتی، دانشکده طب سنتی، دانشگاه علوم پزشکی بابل، بابل، ایران.

زینب محمودپور: دانشجوی دکترای تخصصی طب سنتی، گروه طب سنتی، دانشکده طب سنتی، دانشگاه

علوم پزشکی بابل، بابل، ایران. (نویسنده مسؤول)

نشانی الکترونیکی: Mahmoudpour.Zeinab@gmail.com

Effective medical plants extracts on bloating in traditional Persian medicine

Seyyed Ali Mozaffarpour

Mortaza Mojahedi

Roshanak Saghebi

Zeinab Mahmoudpour

Abstract

Abdominal bloating is one of the most common general symptoms and digestive complaint. In addition to contradictory effects of bloating treatment and importance of traditional experiments on product of effective drugs, this study presents effective plants in traditional medicine. This study is a review and searched effective medical plants on abdominal bloating on 6 books (Al Abnieh Anhaghayegh Al Advieh, Canon fe Teb, Ekhtiarat Badiei, Tazkere Davod Antaki, Tofat ol moeminin, Makhzak ol Advieh). This plan was done on 10 steps (finding key words, finding materia medica, searching on references, taking same list, finding equivalents, grouping, reseeding, extract of singular of complexes, adding, scoring, ranking). The last of study was detected 302 effective medical plants on abdominal bloating. Maximum score was 10 (Acorus Calamus, Carum Copticum, Nigella Sativa) and Makhzan Al Advieh had maximum effective plants. List of medical plants can be base of clinical studies for producing new drugs on abdominal bloating treatment in this study.

Keywords:

Flatulence, Traditional Persian Medicine, Materia Medica